

EE, DE HERVORMDE KERK

Naamheilige. De kerk is mogelijk gewijd aan de heilige Jariglulfus maar helemaal zeker is dit niet. De kerk behoorde aan de abdij van Dokkum die in 1170 door Mariëngaarde was overgenomen. Daarom zou de kerk aan een praemonstratenser heilige, abt Jarich, gewijd kunnen zijn.

Een andere mogelijkheid is dat de kerk gewijd is aan Gangulfus, een heilige die bij de adel geliefd was en in het noorden ook in Visvliet en Eelde voorkomt.

De kerk is gebouwd in de eerste helft van de 13de eeuw, misschien in het tweede kwart daarvan in de overgangstijd van romaans bouwen naar gotisch bouwen. Kenmerkend voor deze bouwperiode, de romano-gotiek, zijn o.a. Kraalprofielen en koepelvormige gewelven.

De kerk is ruim opgezet. Inwendig 9 meter breed met muren van 1 meter dik. De lengte is 35 meter en de hoogte 15 meter. De kerk is overwelfd geweest en had oorspronkelijk een rechte koorsluiting. In 1869 is de westgevel vernieuwd en is een nieuwe toren gebouwd, beide van duidelijk afwijkende machinale steen.

Exterieur.

Het meest opvallend is wel de rij consoles boven de ramen bestaande uit baksteen, de bovenste helft met versieringen aan de voorzijde en maskers in de onderste helft. Het zijn de oudste producten van kleinplastiek in baksteen. De maskers zijn met de hand gevormd uit klei en daarna gebakken. Zij stellen koppen voor van mannen, vrouwen, bisschoppen, honden, ossen en rammen. Boven deze consoles, draagstenen van een weggebroken fries, zien we nu lagen metselwerk van jongere datum.

De noordmuur bevatte oorspronkelijk 8 betrekkelijk kleine, flauw spitsbogige vensters in paren dicht naast elkaar aangebracht: twee per gewelfveld. Het westelijke venster is ingekoft en heeft als dorpel een plaat van rode Bremer zandsteen met een vierkante uitholling: een altaarsteen. In dit venster is de moet van de kraal nog te zien.

Het oostelijk venster is versierd met een kraal. Beide vensters hebben een brede afschuining van de dagkanten.

Onder het eerste gedichte venster vanaf het westen bevindt zich een klein gedicht rondbogig laag venster. Verder naar het oosten is een gedichte rondbogige doorgang te zien en oostelijk van het derde paar gedichte vensters zien we opnieuw een gedichte rondbogige doorgang.

De koorsluiting heeft een ingang in de oostelijke sluitmuur, misschien voor de bezitters van een bank. Lange tijd is deze ingang gesloten geweest maar bij de laatste restauratie in ere hersteld. In de oostzijde bevinden zich twee rondbogige gesloten vensters; de vullingen zijn mogelijk in 1867 vervangen.

In de zuidmuur zien we brede, ingehakte vensters, spitsbogig gesloten behalve het vierde raam dat jonger is (1867), rondbogig en met een gietijzeren vulling. De vensters kwamen in de plaats van oorspronkelijke die stonden tegenover die in de noordmuur. Sporen van die vensters zijn te vinden westelijk van het eerste, in de dam tussen het tweede en derde en oostelijk van het rondbogige venster. De ingang bevindt zich beneden het eerste gedichte venster. De ingang uit de laat-gotische periode is segmentbogig gedekt binnen een geprofileerde spitsboog in een uitgemetseld veld.

Onder het tweede venster is de oorspronkelijke gedichte rondbogige ingang te zien en verderop nog een gedichte ingang: beide tegenover die in de noordmuur. De westzijde van de kerk is ingrijpend veranderd. Op een tekening van Stellingwerf uit 1723 heeft de kerk een toren met zadeldak. Toen de toren gebreken begon te vertonen, werden deze niet hersteld maar werd gekozen voor afbraak en in 1869 werd de toren vervangen door één met een spits, gebouwd van machinale steen, half in de kerk ingebouwd naar voorbeeld van de kerk te Suameer. De toren is in 1971 gerestaureerd.

Interieur.

De kerk heeft een stenen gewelf gekend in vier traveeën. In elke travee bevonden zich twee vensters met kraalprofiel. Waarschijnlijk waren de gewelven hoog opgaand en verwant met de Groningse wijze van bouwen in de 13de eeuw. Sporen van de gewelven zijn nog te zien aan de muren. Nu wordt de kerk gedekt door een gedrukt houten tongewelf met een brede kooflijst. Volgens architect Mulder was het gewelf blauw geschilderd en de balken zwart met witte biezen (1886). De trek balken hebben eenvoudig geprofileerde sleutelstukken; één van de meest oostelijke is gotisch geprofileerd. Waarschijnlijk is er een houten, gesneden koorafsluiting geweest met daarop beelden met monnikskapen en ezelsoren, symboliserend de ezelachtige bothed in 't leven der monniken.

Het muurwerk is verhoogd, waarschijnlijk in de 16de eeuw en er is een nieuwe kap aangebracht. Er zijn drie herenbanken. Een dubbele herenbank met spijlenfriezen hoekvullingen en knoppen. Toen in 1806-1807 de rechte koorluiting werd vervangen door een driezijdige sluiting is het meest oostelijke venster vervallen.

Een tweevoudige herenbank met opzetstuk met daarin een alliantiewapen: een halve adelaar met drie klaverbladeren onder elkaar en een halve adelaar met drie klaverbladeren: twee en één en daaronder een roos. Beide wapens onder een kroon met drie fleurons (18de eeuw). En tenslotte nog een tweevoudige bank met een gezwenkte, gesneden bekroning (18de eeuw). De preekstoel uit 1867 is gemaakt door K. Ozinga uit Dokkum; van hem is ook het koorhek, ook uit 1867, met gietijzeren vulling.

Aan de westzijde is een afscheiding waarin tussen Ionische pilasters twee met snijwerk versierde deuren zijn gevat. Boven deze afscheiding bevindt zich de orgelbalustrade van vijf panelen tussen pilasters. Daarboven een opengewerkte lijst met vazen in Lodewijk XVI vormen. In het midden een medaillon met muziekinstrumenten. De balustrade (1794) is gesneden door Jan Yges en behoorde bij het orgel uit 1794. In de laatste travee aan de noordmuur vinden we een epitaaf voor Snelliger Meckama, gestorven in 1627. Het epitaaf is van zwart marmer en heeft een wit Ibasten lijst geflankeerd door putti. Onderaan het epitaaf acht stamwapens: van Meckama, Starkenborg, Unia, Juckama, Howarda, Bolta, Terborch en Lougen. In het midden een Latijns grafschrift door H. A. Gerrizma.

Zerken.

In de kerk vinden we twee trapeziumvormige roodzandstenen voormalige altaarstenen met vijf kruisjes. Een roodzandstenen trapeziumvormige zerk voor Teet Humalda. Onder het helmteken een wapen met pelikaan met jongen en afhangende koorden met kwasten. In de hoeken de symbolen voor de evangelisten. Opschrift: 'In 't jaer ons here 1413 des woensdach na heilige.....ge dach do starf Teet Humald bijdd..... siele'.

In het oosten van de kerk bevindt zich een grote zerk die dienst doet als deksteen van een grafkelder. Er waren vier grafkelders waarvan drie ingestort en/of opgevuld zijn. De zerk is voor Frans van Humalda en zijn vrouw Ebel van Meckama. Een fraai behakte renaissance zerk. In een cartouche een gedicht: 'Tenslotte geniet ik nu na al mijn wederwaardigheden de rust, welke het lot mij in het leven onthield. De haven heb ik bereikt. Vaarwel, hoop en Fortuin, mijn geest kent de vreugden van het hemelse licht'. In de kerk vele zerken, vooral uit de 17de en 18de eeuw. In de kerk hangen negen ruitvormige rouwborden. Het oudste is uit 1615 en het jongste uit 1685.

Het doopbekken heeft een geschulpte rand. Op de voozijde is gegraveerd: 'E gremio Ecclesiae quae est in pago Ee (vert.: Uit het hart van de kerk die in het dorp Ee is [staat])

Het orgel.

Het eerste orgel werd door Eelke Wiggers Meidersma en zijn vrouw Eelkjen Reinders geschonken in 1794. Het werd gebouwd door Albertus van Gruisen. Na het overlijden van Eelke liet Eelkjen bij testament van 5 september 1804, 8 pondemaat bouwland aan de gemeente na. Van de opbrengst van het land moest het orgel worden onderhouden. Zo kwam er in Ee een stuk land, 'it oargellàn, voor een Fonds voor eeuwig onderhoud. Het tweede orgel kwam toen het oude in 1923 werd verkocht. Het kwam terecht in de buurt van Klazienaveen en in 1945 in Burgh in Zeeland. Het is inmiddels gerestaureerd.

In de kerk kwam een nieuw, pneumatisch orgel, gebouwd door Dekker te Goes. Het orgel voldeed niet en vertoonde veel gebreken. Het derde orgel is uit 1957 en gebouwd door Ernst Leeftang. Het is gebouwd naar voorbeeld van het Van Gruisen-orgel en voorzien van twee panelen die zijn beschilderd door Dick Osinga; zij dragen de afbeeldingen van Liudger en Paulus.

Het orgel heeft 11 stemmen, twee klavieren en een vrij pedaal. Het is zuiver mechanisch en heeft een automatisch balanceerinrichting van de tractuur om hinderlijk gerammel te voorkomen. De dispositie van het orgel is als volgt:

Manuaal 1

Praestant 8'
Holpijp 8'
Octaaf 4'
Fluit 4'
Mixtuur 4 sterk 2'
Tremulant

Manuaal2

Roerfluit 8'
Praestant 4'
Gemshoorn2'
Sexquialter 2 sterk
Trompet 8'

Pedaal

Subbas 16'

Met de laatste restauratie werd begonnen in mei 1995 en deze is afgerond in december 1996.
maart 1998

Minze Postma
1998

Literatuur

-Noordelijk Oostergo, De Dongeradelen, H. M. van den Berg, Staatsuitgeverij, 's-Gravenhage 1983

-Kerken in Friesland. Gebouwen, inrichting en gebruik. Onder redactie van S. ten Hoeve, G. P. Karstkarel en Regn. Steensma, Baarn 1985.

-Langs de oude Friese kerken, Regn. Steensma, Baarn.

-Dongeradeel byda Aestersiidra der Pasen. Onder redactie van W. H. Keikes en J.J. Spahr van der Hoek, It Beaken, 1964. -Met dank aan Melis Boersma te Ee.